

U p p d a t e r a d å t g ä r d s t
s ä r s k i l t s k y d d s v ä r
2 0 0 - 2 0 4

Åtgärdstabellen har upprättats av
Länsstyrelsen i Västmanlands län

NATURVÅRDSVERKET

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, 106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

Koordinerande myndighet:

Länsstyrelsen i Västmanlands län

Tel: 010-224 90 00,

E-post: vastmanland@lansstyrelsen.se

Postadress: 721 86 Västerås

Internet: www.lansstyrelsen.se/

© Naturvårdsverket 2019

Omslag: ek utanför Tidö, Västmanland, foto Karin Sandberg

Publiceringstillstånd för ev. kartor, flygbilder etc.

F ö r o r d

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper är ett av flera verktyg för att nå det av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålet Ett rikt växt- och djurliv, och även de övriga sex ekosystemrelaterade miljö kvalitetsmålen.

Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper bidrar även till att uppnå Aichimål 12 inom Konventionen för biologisk mångfald som handlar om att senast 2020 ha förbättrat hotade arters bevarandestatus och mål 15, delmål 15.5 i de Globala målen för hållbar utveckling om att hejda förlusten av biologisk mångfald och senast 2020 skydda och förebygga utrotning av hotade arter.

Under 2004 fastställdes det första åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd (Höjer & Hultengren 2004) och omfattade perioden 2004–2009.

Åtgärdsprogrammet reviderades efter de erfarenheter som genererades under arbetets gång och 2011 fastställdes ett andra åtgärdsprogram för arten, 2012–2016. Under 2017 utvärderades programmet av Calluna (Toftegaard, Andersson, Hebert & Björklund 2018). Naturvårdsverket har konstaterat att genomförandet av programmet varit framgångsrikt men att ytterligare insatser behövs och har därför beslutat att förlänga programmet till och med 2023 med uppdatering av kortsiktiga mål och åtgärdstabellen.

Programmet beskriver fem trädmiljöer som särskilt viktiga att prioritera inom ramen för bevarandeplanering och vid genomförande av skötselåtgärder: grova och gamla ekar, gårdsmiljöer, parker och kyrkogårdar, alléer och andra vägnära träd samt hamlade träd. Åtgärdsprogrammets mål och åtgärder riktar sig i första hand till berörda offentliga aktörer. Övriga berörda aktörers bidrag är mycket viktiga för genomförandet av programmet och genomförs även fortsättningsvis i samverkan med markägare, markägarnas organisationer, skogsbrukets aktörer, ideella organisationer och andra berörda.

Åtgärdsprogrammet koordineras sedan 2012 av Länsstyrelsen i Västmanlands län.

Rapporten innehåller mål samt en kortfattad presentation av angelägna åtgärder under tiden 2019–2023 för att naturtypens bevarandestatus i Sverige ska kunna förbättras. Åtgärderna samordnas mellan olika intressenter, vilket får till följd att kunskapen om och förståelsen för arten ökar. Förankring av åtgärderna har skett genom samråd med berörda aktörer.

Samlad information om åtgärdsprogrammet finns här:

<http://www.naturvardsverket.se/ISBN nr.>

Stockholm i månad 20XX

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

F a s t s t ä l l e l s e o c h g i l

Naturvårdsverket beslutade den datum 20XX att fastställa en uppdaterad åtgärdsstabell och uppdatera de kortsiktiga målen för åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd (ärende NV-XX). Tabellen är ett vägledande, ej formellt bindande dokument och gäller under åren 2019–2023. När giltighetstiden för ett program går ut ska programmets nationella koordinator redovisa genomförda åtgärder, resultat och måluppfyllelse under den gångna programperioden. Programmets fortsättning, djupare utvärderingsbehov och ambitionsnivå avgörs av Naturvårdsverket i samråd med programmets nationella koordinator och SLU ArtDatabanken. Giltighetsperioden för åtgärdsprogrammet förlängs om det inte fattas beslut om att programmet ska upphöra eller ett nytt program för särskilt skyddsvärda träd fastställs.

Innehåll

FÖRORD	1
FASTSTÄLLELSE OCH GILTIGHET	2
INNEHÅLL	3
BAKGRUNDSBESKRIVNING	5
VISION OCH MÅL	7
Vision	7
Långsiktigt mål (2050)	7
Kortsiktiga mål (2030)	7
ÅTGÄRDER OCH REKOMMENDATIONER	9
Dialog och samverkan	9
Information och rådgivning till markägare	9
Kurser	9
Certifiering	10
Krav på arborister	10
Information till kommuninnevånare	10
Utveckla digital lagring av data om särskilt skyddsvärda träd	10
Webbplats	10
Trädvårdsplaner och åtgärdsplaner för särskilt skyddsvärda träd i tätorter, parker, alléer begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt	11
Kommunal strategi för träd	11
Samverkansgrupper	11
Riktlinjer	12
Beredskap mot nya skadegörare och sjukdomar	12
Aktiva åtgärder i fält	12
Skötsel och restaurering av träd i betesmarker eller det som tidigare varit betesmarker	12
Friställning av träd utanför betesmarker	13
Träd inom skogsbyar, finntorp och fäbodområden	13
Skötsel av efterträdare	13
Hamling	13
Veteranisering	13
Död ved	14
Skötsel av alléer och träd vid spåranläggningar	14
Skötsel av träd i parker på begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt	15
Bevara särskilt skyddsvärda träd framför att avverka dem	15
Skydda träden vid exploatering	15
Återplantering	15
Datainsamling och analyser	16
Inventering	16
Övervakning	16

Uppföljning	16
Framtagande av ny kunskap	17
REFERENSER	18
BILAGA 1.	19

B a k g r u n d s b e s k r i v n i n g

En långsiktig och framgångsrik bevarandestrategi för biologisk mångfald i södra Sveriges trädbärande marker kräver ett helhetstänkande som särskilt beaktar kulturlandskapets trädmiljöer. Dessa miljöer är i många avseenden nyckeln till bevarandet av en mängd hotade växter och djur och utgör dessutom en viktig del av det biologiska kulturarvet. I dagsläget är bevarandearbetet i kulturlandskapets trädmiljöer eftersatt, trots att dessa miljöer ofta innehåller större koncentrationer av gamla och artrika träd än vad som i normalfallet går att finna i skogsmarken. Åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet förväntas ha positiva effekter för över 400 rödlistade arter.

Med särskilt skyddsvärda träd avses:

- jätteträd; träd grövre än 1 meter i diameter på det smalaste stället under brösthöjd.
- äldre träd; gran, tall, ek och bok äldre än 200 år. Övriga trädslag äldre än 140 år.
- grova hålträd; träd grövre än 40 cm i diameter i brösthöjd med utvecklad hållighet i huvudstammen.

Särskilt skyddsvärda träd definieras här således med utgångspunkt från egenskaper hos det enskilda trädet. Både levande och döda träd ingår i definitionen. Särskilt skyddsvärda träd är ovanliga i vardagslandskapet och bör som regel betraktas som omistliga oavsett om de påträffas i skogsmark, odlingslandskap eller urbana miljöer.

Träd som inte uppfyller något av kriterierna kan naturligtvis ändå ha ett socialt eller kulturmiljövärde eller värde som livsmiljö för rödlistade arter. De är också viktiga att sköta och bevara så att de kan utvecklas till framtidens särskilt skyddsvärda träd. Dessa träd kallas för efterträdare.

På länsstyrelserna runt om i Sverige pågår just nu arbetet med att ta fram värdeetrakter inom arbetet med grön infrastruktur (GI). I de flesta län finns en värdeetrakt för särskilt skyddsvärda träd eller ädellövmiljöer. Inom dessa värdeetrakter står träden tillräckligt tätt för att olika arter som är beroende av särskilt skyddsvärda träd bedöms kunna sprida sig mellan träden. De åtgärder som föreslås i detta åtgärdsprogram bör fokuseras till värdeetrakterna, då det är där som åtgärderna gör störst nytta.

Många träd, framförallt de som finns i offentliga miljöer är berörda av flera olika lagstiftningar. Vilka lagstiftningar som gäller och under vilka omständigheter finns beskrivet i skriften Fria eller fälla. Detta åtgärdsprogram berör inte lagstiftningen utan fokuserar på åtgärder och finansiering av åtgärder. Rekommendationen är att alltid stämma av om åtgärderna behöver dispens eller tillstånd för att utföras.

Särskilt skyddsvärda träd är ovanliga i vardagslandskapet och bör som regel betraktas som omistliga oavsett om de påträffas i skogsmark, odlingslandskap eller urbana miljöer. Arbetet med att bevara och vårda särskilt skyddsvärda träd utgör ett viktigt bidrag till arbetet med miljö kvalitetsmålen Ett rikt växt- och djurliv, Ett rikt odlingslandskap, God bebyggd miljö och Levande skogar.

Mer information om naturtypen finns i Naturvårdsverkets rapport 5411 Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd i kulturlandskapet, 2004-2010, Naturvårdsverkets rapport 6496 Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd, Mål och åtgärder 2012-2016 samt Utvärdering av åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd 2004-2016 Slutrapport mars 2018-03-01, Tenna Toftegaard, Petter Andersson, Mova Hebert & Marie Björklund, Calluna AB, 2018

Den beräknade kostnaden för åtgärder som skulle behöva täckas av Naturvårdsverkets medel för genomförande av åtgärdsprogram för hotade arter uppgår till XX kr under giltighetsperioden 2020–2024. Dock är möjligheten till denna finansiering beroende av årlig resurstilldelning till, och prioriteringar mellan, alla gällande åtgärdsprogram.

V i s i o n o c h m å l

Vision

Grova, gamla eller ihåliga träd eller hamlade träd bevaras som ett viktigt värdebärande element i landskapet. Träden och deras närmiljöer förvaltas på ett sätt som gör att trädens vitalitet och värden för biologisk mångfald och kulturarv bevaras. Träd äldre än 200 år avverkas inte. Efterträdare förekommer på ett sätt som gör att det kommer att finnas tillräckligt med gamla, grova och ihåliga träd för att rödlistade arter som är beroende av sådana träd ska kunna finnas i livskraftiga populationer. Åtgärder för att bevara och vårda träden är prioriterade i planering och i operativ verksamhet. Kunskap och information om trädens värden och behov av skydd och vård finns integrerad i samtliga berörda aktörers verksamheter. Träsjukdomar ska inte göra ett hot mot särskilt skyddsvärda träd och deras biologiska mångfald.

Långsiktigt mål (2050)

Antalet särskilt skyddsvärda träd har inte minskat på länsnivå jämfört med antalet träd 2012.

Kortsiktiga mål (2030)

Skyddade områden

I skyddade områden är samtliga särskilt skyddsvärda träd utan friställningsbehov i samtliga län.

Odlingslandskapet

Minst 80 % av alla särskilt skyddsvärda träd utanför skyddade områden i odlingslandskapet är utan friställningsbehov senast 2030.

Antalet hamlade träd i odlingslandskapet som sköts genom återkommande beskärning har 2030 ökat med 10 % utifrån antalet kända träd i respektive län år 2015.

Arealen löväng och trädklädd betesmark i artikel 17-rapporteringen som rapporterats före 2019 ska finnas kvar i gynnsamt tillstånd och med 10 % större areal till 2030 (dvs inom två rapporteringscyklar).

Skogsbyar, finntorp och fäbodområden

Minst 50 % av alla särskilt skyddsvärda träd i skogsbyar, finntorp och fäbodområden är utan åtgärdsbehov.

Alléer

Antalet alléträd har ökat med 5 % utifrån antalet kända träd i respektive län år 2015.

Tätort

Trädkronstäckningen i varje tätort är minst 25 % och har ökat med 2 % utifrån krontäckningen 2020.

Parker, begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomter

Antalet träd i enskilda parker, begravningsplatser, kyrkogårdar eller kyrkotomter minskar inte.

Å t g ä r d e r o c h r e k o m m e

Dialog och samverkan

Information och rådgivning till markägare

För att uppmuntra markägare och få dem att sköta sina träd på bästa sätt behövs information. Information om trädens biologiska, sociala och kulturhistoriska värden, information om var träden finns på just deras mark och information om hur man på bästa sätt sköter träden och varför.

PRIVATA MARKÄGARE

Privata markägare, speciellt lantbrukare, är viktiga aktörer i detta åtgärdsprogram eftersom så många särskilt skyddsvärda träd finns på deras marker. Erfarenhet visar att uppsökande verksamhet är effektivast, med information om information om var träden finns (på karta) och hur värdefulla de är. Även information om olika ersättningar är efterfrågat. Länsstyrelsen upprättar även åtagandeplaner för betesmarker med särskilda värden, där bör skötsel av de särskilt skyddsvärda träden uppmärksammas.

STÖRRE MARKÄGARE

Senast 2021 ska större markägare som till exempel större skogsbolag, stift och stiftelser få tillgång till GIS-skikt med inventerade träd och erbjudas möjlighet till information om värden och skötsel. Förhoppningen är att nyckelpersoner på dessa företag/organisationer själva har tillräckligt med kunskap om särskilt skyddsvärda träd att sprida ut i organisationen så att träden sköts och skyddas på bästa sätt. Det kan de få genom kurser (se nedan) och genom samarbete med länsstyrelsen.

Länsstyrelserna är ansvariga för information till markägare.

Kurser

FÖRDJUPNINGSKURSER

Nyckelpersoner dvs personal som ansvarar för planering, genomförande och upphandling av åtgärder som kan omfatta marker med särskilt skyddsvärda träd på statliga myndigheter, kommuner, kyrkan, trafikverket, statens fastighetsverk bör gå fördjupningskurser om trädens värden och skötsel. Även arborister och större privata aktörer behöver denna kunskap.

Kurserna ska anordnas årligen på en nationell nivå, ansvarig är den nationelle koordinatorn.

GRUNDKURSER

Personal som arbetar med trädvård och som utför arbeten nära träd, handläggare som arbetar med detaljplaner och bygglov och markägare bör gå enklare endagskurser om trädens värden och skötsel, gärna med en praktisk del.

Kurserna bör ordnas årligen i varje län, ansvariga är länsstyrelserna.

KURSER INOM LANDSBYGDSPROGRAMMET

Kurser om miljöstöd, hävd och skötsel av träd, gärna med en praktisk del och med fokus på att sköta markerna så att de klassas in för miljöstöd är viktiga för lantbrukare.

Kurserna bör ordnas årligen i varje län, ansvariga är länsstyrelserna.

Certifiering

VETcert är en certifiering av arborister och konsulter, där de genom att klara ett prov kan visa att de har tillräcklig kunskap för att bedöma och åtgärda särskilt skyddsvärda träd. I samband med att certifieringen har tagits fram har det även tagits fram kurspaket för arborister och andra som jobbar med skyddsvärda träd. Det kan under programmets period även dyka upp andra certifieringar som riktar in sig på särskilt skyddsvärda träd.

Kurser och certifiering bör ordnas varje år. Svenska trädföreningen ordnar kurser och Sveriges arboristförbund ordnar kurser och certifiering.

Krav på arborister

Arborister som anlitas av någon av aktörerna bör ha tillräcklig kompetens. Därför ska krav på certifiering ställas i upphandlingar och uppdrag. Minimumkrav är ”a v oberoende organisation certifierad arborist, till exempel ISA Certified Arborist, European Tree Worker eller ”Förarbetare med särskilt skyddsvärda” . Träd ska krav på VETcert-certifiering ställas (se ovan).

Krav på arborister prioriteras av samtliga aktörer, och krav på att entreprenörer använder detta ska finnas vid upphandlingar.

Information till kommuninnevånare

Samtliga kommuner informerar senast 2023 allmänheten om var trädfällningsförbud gäller.

Ansvariga är respektive kommun.

Utveckla digital lagring av data om särskilt skyddsvärda träd

Inventeringsdata lagras i dagsläget i Trädportalen som drivs av SLU ArtDatabanken. Trädportalen som den ser ut idag fungerar dock inte fullt ut och används därför inte i den utsträckning som är önskvärt, vare sig för import eller export av data. Rapporteringen av särskilt skyddsvärda träd bör därför utvecklas och förbättras så att man får den naturliga samlingsplatsen för allt träddata som det var tänkt från början. I samband med detta bör en mobil lösning tas fram för att på ett enkelt vis kunna inventera träd och föra in träddata i trädportalen.

SLU ArtDatabanken uppdaterar Trädportalen, det ska vara klart senast 2020. När en ny lösning är på plats ska alla länsstyrelser använda den som sin primära lagringsplats för träddata.

Webbplats

En webbplats skapas med relevant information om särskilt skyddsvärda träd, lagstiftningen kring dem, olika möjligheter till bidrag/ersättningar för att sköta träden samt länkar till kartor där man kan se var träden finns i landskapet och

värdeetrakter utpekade i GI. Sidorna byggs upp på Länsstyrelsens webbplats där det finns möjlighet att skriva allmänna nationella texter som kompletteras med länsvis information. Den nationella koordinatör ser till att ta fram struktur och nationella texter, respektive län fyller på med sitt regionala innehåll.

Ansvarig: Den nationelle koordinatör ansvarar för att ta fram en webbplats till 2020 och respektive länsstyrelse ansvarar för att länka till den och lägga till länsvis information.

Trädvårdsplaner och åtgärdsplaner för särskilt skyddsvärda träd i tätorter, parker, alléer begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt

Trädvårdsplaner är styrdokument som visar på trädens behov av skötsel inom den närmast framtiden. Dessa bygger på inventeringar gjorda av certifierade arborister. Sådana trädvårdsplaner bör upprättas för alla begravningsplatser, kyrkogårdar, kyrkotomter, parker samt gatuträd och uppdateras minst vart tionde år. Fokus i trädvårdsplanerna ska ligga på att behålla så mycket som möjligt av de biologiska, kulturhistoriska och sociala värden som kan knytas till träden. De särskilt skyddsvärda träd som pekas ut i planerna bör ha en åtgärdsplan senast 2022 som beskriver hur varje enskilt träd och den omgivande marken bör skötas för att trädet ska bevaras så länge som möjligt.

Ansvarig: Respektive kommun, kyrkogårdsförvaltning, parkförvaltning och Statens fastighetsverk ansvarar för sina trädvårdsplaner.

Kommunal strategi för träd

Senast 2021 ska det finnas en kommunal strategi för att långsiktigt behålla särskilt skyddsvärda träd och för att uppnå ökad livslängd för alla träd inom detaljplanelagt område. Det ska dessutom finnas en långsiktig plan för nyrekrytering av särskilt skyddsvärda träd.

Ansvarig: Respektive kommun ansvarar för sin strategi.

Samverkansgrupper

NATIONELL TRÄDGRUPP

En grupp med representanter från alla aktörer som berörs av detta program bildas. Gruppen träffas en gång om året och håller kontakt vid behov. Syftet är att bilda ett nationellt kontaktnät för att gemensamt lösa problem och svara på frågor som kommer upp, utbyta erfarenheter och för att på ett smidigt sätt kunna samarbeta kring träd och deras skötsel.

Den nationella koordinatör för åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd är sammankallande för gruppen.

ALLÉGRUPP

En grupp med representanter från aktörer som arbetar med alléer har bildats och träffas regelbundet för att samråda kring förvaltning av alléträd.

Trafikverket är sammankallande för gruppen.

LÄNSSTYRELSERNAS TRÄDGRUPP

De handläggare som arbetar med åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd på länsstyrelserna har ett eget nätverk som träffas en gång om året och håller kontakt vid behov däremellan. Gruppen är till för att gemensamt lösa problem och svara på frågor som kommer upp, utbyta erfarenheter och för att på ett smidigt sätt kunna samarbeta kring träd och deras skötsel.

Den nationella koordinatör för åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd är sammankallande för gruppen.

KOMMUNALA TRÄDRÅD

En stor majoritet av kommunerna i Götaland och södra Svealand bör inrätta ett trädråd med kompetens i form av trädgårdsmästare, ekolog, arborist och kulturmiljövårdare senast 2021. Gruppen verkar för sammanhållen planering, styrning och förvaltning av särskilt skyddsvärda träd inom kommunen.

Respektive kommun ansvarar för sin egen grupp.

Riktlinjer

Till 2021 ska den nationella koordinatör ta fram kriterier på hur skötsel av mark kring särskilt skyddsvärda träd ska ske och bygga på erfarenhet från tidigare projekt, och förvaltning. Riktlinjerna ska rikta sig till alla som utför friställningar, även privatpersoner. Dessa kriterier ska även kunna användas vid upphandlingar och som kravspecifikation för egen personal.

Beredskap mot nya skadegörare och sjukdomar

Det är i dagsläget oklart för alla aktörer vilken myndighet som har ansvaret om en ny sjukdom eller skadegörare skulle komma till Sverige och var man kan vända sig för råd. För att snabbare få till en bekämpning av skadegörare behöver det finnas tydlig information kring detta. Informationen ska finnas tillgänglig 2022.

Skogsstyrelsen, Jordbruksverket, Naturvårdsverket och den nationella koordinatör ansvarar tillsammans för detta.

Aktiva åtgärder i fält

Skötsel och restaurering av träd i betesmarker eller det som tidigare varit betesmarker

Igenväxning och bristande hävd är de största hoten mot särskilt skyddsvärda träd. Därför är åtgärder för att hålla träden i odlingslandskapet friställda den absolut viktigaste åtgärden i detta åtgärdsprogram. Arbetet bör fokuseras till de värde-trakter för särskilt skyddsvärda träd som finns utpekade inom arbetet med grön infrastruktur (GI).

Det bästa sättet att på lång sikt hålla träden friställda är att beta området där träden står. Därför bör fortsatt bete i trädklädda betesmarker prioriteras. Marker som en gång varit betade kan restaureras så länge som det finns förutsättningar för att gräs och örter kan komma tillbaka på marken, det vill säga att det finns foder till djuren. Det är nödvändigt att marken fortsättningsvis hävdas.

Bete och restaurering av betesmarker finansieras med ersättningar från landsbygdsprogrammet.

Friställning av träd utanför betesmarker

I vissa områden går det av olika anledningar inte att hävda marker som en gång varit betesmarker. Där kan man istället friställa träden utan bete. Vid friställning utan bete måste man vara beredd på att återkomma med röjningar efter 5–10 år.

Ansvariga för friställningen är länsstyrelserna och Skogsstyrelsen.

Träd inom skogsbyar, finntorp och fäbodområden

Inom skogsbyar, finntorp och fäbodområden ska beskäras och/eller frihuggas beroende på behov och förutsättningar att sköta träden.

Ansvariga: Länsstyrelserna i Värmland, Dalarna, Gävleborg, Jämtland och Västernorrland.

Skötsel av efterträdare

Efterträdare till särskilt skyddsvärda träd, bör skötas på samma sätt som de särskilt skyddsvärda träden med hävd och friställning, för att bli framtidens särskilt skyddsvärda träd. Fokus på skötsel av efterträdare bör ligga i värdetrakter.

Ansvariga: Respektive aktör är ansvarig för efterträdare på sin mark.

Hamling

Hamlade träd får snabbt höga biologiska värden, även innan de uppnår kriterierna för särskilt skyddsvärda träd. Att fortsätta hamla träd som är inne i en hamlingscykel är högsta prioritet. Träd bör hamlas med ett intervall av 3–10 år beroende på trädslag och växtplats, och absolut senast när hamlingsgrenarna är 10 cm tjocka vid platsen för beskärning.

NYHAMLING

För att få fler hamlade träd bör nyhamling ske i de utpekade värdetrakterna. Nyhamling sker när trädet är ca 10 cm i diameter vid hamlingsstället.

RESTAURERINGSHAMLING

Träd som har hamlingsgrenar tjockare än 10 cm i diameter vid hamlingsstället kan man restaureringshamla, men bara om det finns möjlighet för trädet att återgå i en hamlingscykel. Om det gått för lång tid bör man istället fundera på en säkerhetsbeskärning för att trädet ska kunna fortsätta leva utan att knäckas.

Ansvariga är länsstyrelserna och skogsstyrelsen. Markägare kan söka ersättning för hamlade träd som står i betesmarker, slåtterängar eller fäbodmiljöer från landsbygdsprogrammet.

Veteranisering

För att skapa strukturer för biologisk mångfald och överbrygga glappet mellan de gamla träden och de yngre kan man genom olika åtgärder snabba på utvecklingen hos yngre träd som saknar dessa strukturer. Då skapas strukturer, substrat och mikromiljöer som normalt bildas i mycket äldre träd. Veteranisering görs på de

träd som normalt borde ha tagits bort vid gallringar. Åtgärderna utförs huvudsakligen av utbildade arborister.

Veteranisering bör ske i alla värde-trakter där man gjort bedömningen att det i framtiden kommer att finnas för få gamla träd för att bibehålla den biologiska mångfalden i området. Åtgärden kan med fördel användas i skyddade områden så länge som föreskrifterna tillåter. Veteranisering kan även ske på annan mark. Ansvariga är Länsstyrelserna och skogsstyrelsen.

Död ved

Död ved ska i största möjliga utsträckning sparas. Det kan handla om särskilt skyddsvärda träd som var tvungna att åtgärdas, men det kan också röra sig om yngre träd. Grova stammar är mest värdefullt att spara, men även grenar kan vara viktiga. Mest värdefullt är det om döda träd får stå kvar. Om trädet bedöms vara farligt kan det göras säkrare genom att kapa av grenarna och lämna stammen stående, en så kallad högstubbe. Träd och grova grenar som fallit eller som måste avverkas gör mest nytta om de får ligga kvar så hela som möjligt. Om det inte går kan stammarna och grenarna kapas upp och dras ihop i en hög.

UTLÄGGNING AV DÖD VED

Vissa värde-trakter saknar tillräckligt mycket död ved. Då bör död ved läggas ut i området. Man kan med fördel använda material från närliggande områden där det av olika anledningar inte går att låta den döda veden ligga kvar.

Ansvariga är länsstyrelserna.

BIODEPÅ/FAUNADEPÅ

Ibland är det inte möjligt att ha kvar död ved på den plats där den fallit. Då kan den läggas på ett mer passande ställe i form av en biodepå/faunadepå, helst i närheten av den plats där träden ursprungligen kommer från. Biodepån bör placeras i ett soligt och varmt läge, gärna mot sydväst, och kan fyllas på med död ved och träddeklar allt eftersom. En biodepå kan placeras på en undanskymd plats där den inte är i vägen, eller på en väl synlig plats med en skylt som förklarar vad det är.

Varje kommun bör skapa två biodepåer inom kommunen som görs tillgängliga att lägga upp ved på. Biodepån ska utnyttjas av den kommunala verksamheten men i mån av plats även göras tillgänglig för t.ex. större företag eller privatpersoner i kommunen.

Varje kyrkogårdsförvaltning bör ha en biodepå där död ved läggs upp.

Skötsel av alléer och träd vid spåranläggningar

Väggkantskötsel ska ske på ett sådant sätt att alléträd inte skadas. Slätteraggregat får inte användas närmare än 2 m från träden. Närmare än 2 meter från träden i närheten ska handhållna redskap användas på ett sådant sätt så att träden inte skadas.

Ansvariga: Trafikverket för offentliga vägar, kommunen för kommunala vägar och vägägare för enskilda vägar.

Skötsel av träd i parker på begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt

I parker och på begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt sköts träd och den omgivande marken på ett sådant sätt i enlighet med trädvårdsplanen (se ovan) så att träden bevaras så länge som möjligt och de biologiska, kulturhistoriska och sociala värdena behålls.

Ansvarig: Respektive kommun, kyrkogårdsförvaltning och parkförvaltning ansvarar för sina områden, egen finansiering.

Bevara särskilt skyddsvärda träd framför att avverka dem

Många särskilt skyddsvärda träd tros utgöra en säkerhetsrisk, och en del av dessa träd avverkas därför. Detta är ett stort hot mot de särskilt skyddsvärda träden, speciellt vid bebyggda miljöer, gårdsmiljöer, i tätorter och i parker, på begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomter. Det finns flera åtgärder för att bevara och skydda träden och minimera behovet av avverkning.

Det första steget är att låta en certifierad arborist med utbildning i riskbedömning undersöka om trädet verkligen utgör en säkerhetsrisk. Om trädet är osäkert bör åtgärder för att minska risken vidtas. Det kan handla om till exempel handla om beskärning eller åtgärder i den omgivande miljön så som att flytta stigar. Att bevara så många särskilt skyddsvärda träd som möjligt har högsta prioritet.

Skydda träden vid exploatering

Många träd avverkas eller skadas vid olika typer av exploatering, vid byggen av vägar och i samband med ledningsdragningar. Vanligast är att rötterna skadas. Det finns metoder för att minska onödiga skador och fällningar av träd. Exempel på hur man ska gå tillväga finns i skriften ”Standard för skyddande av träd vid byggnation ”.

Sådana metoder ska prioriteras av samtliga aktörer, och krav på att entreprenörer använder dessa metoder ska finnas vid upphandlingar och i detaljplaner.

Återplantering

Vid nedtagningar av träd bör nya återplanteras i området. Välj de trädslag som bäst klarar av att bibehålla de biologiska, kulturhistoriska och sociala värden som finns i området. Trädarter som klassas som invasiva ska aldrig väljas. Det är viktigt att de nya träden ges förutsättningar att bli gamla. Detta är speciellt viktigt i tätorter och vid vägar där träd behöver tillräckligt stor jordvolym för rötterna, utrymme för kronan och skötsel de närmaste åren efter planteringen för att få förutsättningar att klara sig.

Samtliga aktörer ansvarar för återplantering på sin mark.

Datainsamling och analyser

Inventering

Målet med alla träd ska vara färdiginventerade till att programmet går ut 2023.

TRÄD I ODLINGSLANDSKAPET

Många län har kommit långt i sin inventering av särskilt skyddsvärda träd. Inventeringsarbete återstår dock och det är önskvärt att alla kommuner i Götaland och södra Svealand inventerats klart. Fokus ska vara att inventera särskilt skyddsvärda träd och träd som inom en någorlunda rimlig framtid kan komma att klassas som särskilt skyddsvärda. Inom utpekade värdetrakter bör även efterträdare inventeras.

Inventering ska ske enligt den framtagna manualen *f ö Inventering av skyddsvärda träd i kulturlandskapet*. Data ska lagras hos nationell datavärd (f.n. i trädportalen). Ansvarig är länsstyrelserna.

TRÄD INOM SKOGSBYAR, FINNTORP OCH FÄBODOMRÅDEN

För länen i Norrland ska störst fokus ligga på att inventera särskilt skyddsvärda träd och trädmiljöer inom skogsbyar, finntorp och fäbodområden.

Inventering ska ske enligt den framtagna manualen *f ö Inventering av skyddsvärda träd i kulturlandskapet*. Data ska lagras hos nationell datavärd (f.n. i trädportalen). Ansvarig är länsstyrelserna.

TRÄD I SKOGS MILJÖER

Förekomster av särskilt skyddsvärda träd som kan klassas som nyckelbiotoper (punktobjekt) registreras fortlöpande av Skogsstyrelsen. Data ska lagras hos nationell datavärd (f.n. i trädportalen).

TRÄD I ALLÉER

Samtliga alléer längs allmänna vägar ska inventeras av Trafikverket. Data ska läggas in i trädportalen. en databas som är tillgänglig för allmänheten.

Alla alléer kring enskilda vägar ska inventeras av vägsamfälligheterna som sköter vägen. Detta sker genom ett upprop under år 2022 och inrapportering av resultaten ska göras till Trädportalen.

TRÄD I TÄTORTER

Samtliga träd i tätorter ska inventeras av kommunen. De ska läggas in i en databas som är tillgänglig för allmänheten.

Övervakning

Övervakning av särskilt skyddsvärda träd sker inom ramen för regional miljöövervakning, ansvarig länsstyrelserna med medel från miljöövervakning.

Uppföljning

Följande parametrar ska följas upp under programperioden:

- Återbesök av ett urval friställda träd för att följa upp igenväxningstakten, där olika metoder att hålla fritt runt träden jämförs.
- Återbesök av ett urval träd där förändring av trädens vitalitet jämförs mellan friställda träd och träd som fortsatt står inväxta.
- Uppföljning av mål inom grön infrastruktur ex arealmål inom värdetrakter.

Den nationelle koordinatörn genomför uppföljningen där respektive länsstyrelse bidrar med data från egna länet.

Framtagande av ny kunskap

Under programperioden ska följande studier genomföras.

STUDIE OM ASKSKOTTSJUKA OCH HAMLING

Det är viktigt att det genomförs en studie om de kombinerade effekterna av hamling och askskottsjuka. Studien bör leda till att det tas fram rekommendationer för hamling och annan skötsel av ask.

Den nationelle koordinatörn genomför studien.

STUDIE OM ERSÄTTNINGSTRÄD OCH EXOTISKA TRÄDARTER

Både ask och alm minskar drastiskt i landskapet. Detta i kombination med att många parkförvaltningar gärna planterar exotiska trädslag gör att det är viktigt att undersöka vilka träd som kan fungera som ersättningsträd till i första hand ask och alm, men även till andra inhemska trädslag. Därefter tas rekommendationer om lämpliga trädslag fram och sprids till kommuner och parkförvaltningar.

Den nationelle koordinatörn genomför studien.

BEKÄMPNING AV ALMSJUKA

Ett projekt ska utformas för att bekämpa almsjukan på Gotland. Projektet ska innehålla följande delar: Inventering av smittade träd, destruering av smittade träd och framtagande av och uppodling av resistent kloner av gotländska almar.

Ansvariga: Naturvårdsverket, Länsstyrelsen på Gotlands län och Skogsstyrelsen.

R e f e r e n s e r

Höjer, O. & Hultengren, S. (2004) Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd. Naturvårdsverket, rapport 5411.

Mebus, F (red) (2014), Fria eller fälla, En vägledning för avvägningar vid hantering av träd i offentliga miljöer, Riksantikvarieämbetet

Naturvårdsverket (2012) Åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd. Mål och åtgärder 2012–2016. Naturvårdsverket, rapport 6494.

Toftegaard, T., Andersson, P., Hebert, M. & Björklund, M. (2018). Utvärdering av åtgärdsprogrammet för särskilt skyddsvärda träd 2004–2016. Slutrapport 2018-03-01. Calluna.

Östberg, J & Stål, Ö (2018) Standard för skyddande av träd vid byggnation 2.0, Sveriges lantbruksuniversitet, Rapport 2018:02

B i l a g a 1 .

Föreslagna åtgärder

Kategori: Ordinarie åtgärdsprogram, Samverkansprogram

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Dialog och samverkan								
Information och rådgivning till jordbruksföretag	Alla ²		Lst	Landsbygdsprogrammet		xxx	1	Löpande ³
Information och rådgivning till övriga privata markägare	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	xxx		1	Löpande ³
Information och rådgivning till större markägare	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	Xxx		1	2021
Fördjupningskurser	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	xxx			Årligen ³
Grundkurser	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	Xxx			Årligen ³
VETcert kurs	Nationellt		STF, SAF	STF, SAF		xxx		Årligen ³
VETcert certifiering	Nationellt		SAF	SAF		xxxx		Årligen ³
Krav på arborister	Alla ²		Alla	Ingen kostnad				Årligen ³
Information till kommuninnehavare	Alla kommuner		Kommunerna	Kommunerna		Xxxx		2023
Utveckla digital lagring	Nationellt		ArtDatabanken	NV		Xxxxx	1	2020
Webbplats	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	xxxx			2020
Trädvårdsplaner och åtgärdsplaner	Alla ²		Kommunerna, Församlingarna	Kommunerna, Församlingarna,		xxxx		2022

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Kommunal strategi för träd	Alla ²		, Statens fastighetsverk Kommunerna	Statens fastighetsverk Kommunerna		xxxx		2021
Samverkansgrupp nationellt	Koordinerande län		Trafikverket, Statens fastighetsverk, Jordbruksverket , SAF, STF, Skogsstyrelsen, SKAO	NV-ÅGP	xxxx			Årligen ³
Allégrupp	Trafikverket		Trafikverket	Trafikverket		xxxx		Årligen ³
Länsstyrelsernas trädgrupp	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	xxxx			Årligen ³
Kommunala trädråd	Alla ²		Kommunerna	Kommunerna		xxxxx		Årligen ³
Riktlinjer	Koordinerande län		Lst	NV-ÅGP	xxxx			2020
Beredskap mot nya skadegörare och sjukdomar	Beredskap mot nya skadegörare och sjukdomar		Lst, Skogsstyrelsen, Jordbruksverket	NV-ÅGP	xxxx			2022
Aktiva åtgärder i fält								
Skötsel/restaurering av trädklädda betesmarker	Alla ²		Lst	Landsbygdsprogrammet		xxxx	1	Årligen ³
Friställning utanför betesmarker	Alla ²		Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, samt olika projekt	xxxx	xxxx	1	Årligen ³

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Skötsel av träd i skogsbyar, finntorp och fäbodsområden	S, W, X, Y, Z		Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	xxxx			Årligen ³
Skötsel av efterträdare	Alla ²	I värdetrakter	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, samt olika projekt	xxxx	xxxx	1	Årligen ³
Hamling av träd i betesmarker/slättermarker	Alla ²		Lst	Landsbygdsprogrammet		xxxx	1	Årligen ³
Hamling utanför betesmarker/slättermarker	Alla ²		Lst, Skogsstyrelsen	NV-skötsel, NV-ÅGP, respektive aktör	xxxx	xxxx	1	Årligen ³
Veteranisering	Alla ²	I värdetrakter	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel, samt olika projekt	xxxx	xxxx		2023
Död ved (spara, förstärka)	Alla ²	I värdetrakter	Lst	NV-ÅGP, NV-skötsel	xxxx		1	Årligen ³
Skapa faunadepåer	Alla kommuner		Kommunerna	Kommunerna		xxxx		Årligen ³
Skötsel av alléträd och träd vid spåranläggningar	Alla ²		Trafikverket Kommuner,	Trafikverket Kommuner,		xxx		Årligen ³
Skötsel av träd i parker på begravningsplatser, kyrkogårdar och kyrkotomt	Alla ²		SFV, Församlingarna	SFV, Församlingarna		xxx		Årligen ³

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Bevara särskilt skyddsvärda träd framför att avverka dem.	Alla ²		alla	NV-ÅGP, NV-skötsel, Kommuner, Trafikverket, SFV, församlingarna, samt olika projekt	xxx	xxx		Årligen ³
Skydda träd vid exploatering	Alla ²		Kommuner, församlingar, Trafikverket	Kommuner, församlingar, Trafikverket		xxxx		Årligen ³
Återplantering	Alla ²		Kommuner, församlingar, Trafikverket	Kommuner, församlingar, Trafikverket		xxxx		Årligen ³
Datainsamling och analyser								
Inventering av träd i odlingslandskapet	Alla ²		Lst	NV-ÅGP	xxxx		1	2023
Inventering av träd i skogsbyar, finntorp och fåbodområden	S, W, X, Y, Z		Lst	NV-ÅGP	xxxx			2023
Inventering av träd i skogsmiljöer	Alla ²		Skogsstyrelsen	Skogsstyrelsen		xxxx		2023
Inventering av träd i alléer	Alla ²			Trafikverket		xxxx		2023
Inventering av träd i tätorter	Alla ²		Lst	kommuner		xxxxx		2023
Övervakning	Alla ²		Lst	Miljöövervakning	xxx			
Uppföljning	Alla ²			NV-ÅGP	xxxx	xxx		2023

Åtgärd	Län	Område/ Lokal	Aktör	Finansiär	Uppskattad kostnad NV-ÅGP	Uppskattad kostnad annan finansiär	Prioritet	Genomförs senast ¹
Studie om askskottsjuka och hamling	Koordinerande län			NV-ÅGP	xxxx			2023
Studie om ersättningsträd och exotiska trädarter	Koordinerande län			NV-ÅGP		xxxx		2023
Bekämpning av almsjuka	I	Gotland	Lst, skogsstyrelsen. NV	Extern finansiering		xxxx		2023
Total uppskattad kostnad för åren 2019-2023								

¹ - Angivet år ska ses som en riktlinje under förutsättning att åtgärden kan finansieras och kan komma att flyttas framåt på grund av resursbrist.

² - Med ”Alla länder” avses Stockholm, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Dalarna, Gävleborgs, Västernorrlands och Jämtlands län.

³ - Kostnaden som anges är den totala summan under programperioden.

⁴ - Inventering som inte är planerad enligt Bilaga 1 kan utföras i mindre omfattning även i län/områden/lokaler som inte är listad som berörda län enligt ovan om det förekommer starka indikationer av särskilt skyddsvärda träd. Sådana inventeringar ska i förväg stämmas av med koordinerande länsstyrelse för programmet.

